

Павло Гай-Нижник

Соломон Гольдельман
(Нарис життєвого шляху політика-сіоніста,
державного діяча УНР і дослідника українського
єврейства)

Опубліковано: *Гай-Нижник П.* Соломон Гольдельман (Нарис життєвого шляху політика-сіоніста, державного діяча УНР і дослідника українського єврейства) // Десятьє запорожские еврейские чтения. - Запорожье, 2006. - С. 419-423.

Соломон Ізраїлевич Гольдельман народився 1885 року, виріс і навчався в Надніпрянській Україні, що на той час належала Російській імперії. У 1912 р. закінчив Комерційний інститут у Києві. По завершенні навчання його було залишено при Інституті асистентом на кафедрах політичної економії (керівник - проф. Воблий) та економічної політики (керівник - проф. Яснопольський). Його перші наукові праці були присвячені питанням митної політики, виробництву сільсько-господарських машин, торгівлі тощо. Він став співавтором колективної інститутської хрестоматії, до якої увійшли найвизначніші роботи з галузі економічної політики. Видану хрестоматію студенти навчальних закладів ще довгий час використовували для підготовки до іспитів.

За два роки (1914 р.) С.Гольдельман став одним з організаторів у Києві Обласного з'їзду, який був присвячений проблемам виробництва та торгівлі сільсько-господарськими машинами. Обраний секретарем

зібрання, він також виступив на ньому з власною доповіддю. Як відомо, саме того року розпочалася Перша світова війна. Науковий таланти організаторські здібності молодого єврея не залишилися непоміченими. 1915 р. С.Гольдельман отримав від Всеросійського Земського союзу доручення організувати в Києві Бюро праці Південно-Західного фронту. Бюро займалося посередництвом між працедавцями та робітниками, що були в своїй переважній більшості біженцями з прифронтової смуги. Аби усвідомити обсяг роботи цієї установи, варто лише зазначити, що зусиллями київського Бюро праці роботу отримувало щоденно пересічно по 600 - 700 осіб.

Водночас з 1915 р. С.Гольдельман розпочав працювати секретарем Обласного комітету в Києві, який було створено з метою перегляду міжнародних торговельних договорів. Комітет також співпрацював з тогочасними виданнями, що займалися економічними питаннями. На цій посаді Соломон Ізраїлевич пропрацював до 1917 р., а після Лютневої революції в Росії почав читати лекції з економічної та соціальної політики в Єврейському народному університеті в Києві.

Минулі організаторські здобутки С.Гольдельмана не залишилися непоміченими й новою всеросійською владою. 1917 р. Тимчасовий уряд призначив його директором свого відділу праці в Україні. В цей час у Києві було створено представницький орган української революційної демократії - Центральну Раду. С.Гольдельман представляв "Паолей-Сіон" не лише в цьому представницькому органі української революційної демократії, але й в її ядрі - Малій Раді. 7 листопада 1917 р. на закритому засіданні Малої Ради його було обрано до складу Крайового комітету охорони революції на Україні.

Невдовзі С.Гольдельману було запропоновано взяти участь безпосередньо у будівництві української державності в якості члена

уряду Центральної Ради. Спочатку він посів крісла директора департаменту праці та керівника відділу законодавства Міністерства праці. Згодом став товаришем (заступником) міністра торгу і промисловості та товаришем міністра праці УНР. С.Гольдельман мав за честь представляти молоду державотворчу Україну на першій міжнародній конференції, скликаній Міжнародним Бюро праці і яка була присвячена проблемам законодавства й регулювання праці на міжнародній арені.

Втім, С.Гольдельман був не лише вченим, здібним організатором і одним з українських державотворців. Він був і політиком. Політиком єврейським, проте - загальноукраїнського обшину. Соломон Ізраїлевич належав до єврейської соціал-демократичної робітничої партії "Паолей-Сіон" і був не лише одним з її провідників, але й ідеологом. Маючи інтелектуальні здібності та наукові навички, які поєднувалися з наполегливістю, літературним талантом й хистом промовця, С.Гольдельман успішно поширював не лише соціалістичні ідеї, але й популяризував власну партію. Крім того він, віддано відстоював не лише інтереси народу до якого належав - єврейства, а й був одним з небагатьох тогочасних єврейських політиків, що зуміли вирости за межі вузько національної (меншинної) свідомості. Він розумів, що обмежувати політику єврейських партій в Україні лише захистом прав своєї національної меншини є застарілим і недалекоглядним. Адже єдиною гарантією набуття євреями безпеки й рівноправ'я, не втрачаючи при цьому своїх національних та релігійних особливостей, була Українська демократична держава.

У 1918 р. С.Гольдельмана обирають на тогочасних виборах членом Київського земства, яке відіграло поважну роль в столичному регіоні саме як демократичний орган місцевого самоврядування. Цього ж року

він обирається єврейським населенням до Єврейського національного зібрання. Як член Центральної Ради С.Гольдельман приймав активну участь і в роботі цього парламенту молодої держави. Так, наприклад, на останньому засіданні Центральної Ради 28 квітня 1918 р., він від імені "Паолей-Сіон" виступив із засудженням політики німецької окупаційної влади в Україні (зокрема, щодо відомих наказів фельдмаршала Аїхгорна). Як незабаром виявиться - це буде останній день існування Центральної Ради...

Більшовицька агресія й денікінська окупація розпалили пожежу громадянської війни і в Україні. Подібні війни завжди несуть не лише соціальні, але національні трагедії. За таких умов чимало потерпало й єврейське населення. Погроми й звинувачення навалися з усіх таборів протистояння, в тому числі з боку певних кіл українства. Проте С.Гольдельман ніколи не обвинувачував організований український рух в антиєврейській політиці, як то часто можна зустріти в окремих виданнях, позаяк з власного досвіду знав, що українське політичне відродження й державотворення з перших днів свого зародження сповідувало гуманність й мало національно терпимий та демократичний характер.

Втім, поразка українських визвольних змагань й опанування Україною більшовиками змусило його емігрувати. 1920 р. він через Польщу виїхав до Австрії. 1921 р., перебуваючи у Відні, С.Гольдельман написав і видав книги, присвячені єврейській політиці в Україні. "Листи єврейського соціал-демократа про Україну" та "Національна автономія в Україні" були не лише свіжими спогадами політика-емігранта, але становлять науково-аналітичний та соціологічний погляд на тогочасні національно-політичні відносини та критичний аналіз діючих на тоді політичних сил.

1922 р. на запрошення Українського громадського комітету С.Гольдельман перебрався до Праги для організації Української Господарчої академії. Так Соломон Ізраїлевич став одним із засновників цього вищого технічно-господарського закладу української діаспори в Центральній Європі. З переїздом до чеської столиці С.Гольдельман повернувся до наукової діяльності. З травня 1922 р. він стає доцентом, а з 1925 р. професором Української Господарчої академії в Празі. Крім того, завідує кафедрою економічної політики та кабінетом економіки, разом з проф. В.Тимошенком керує семінаром з економічної політики та економічної географії, а також був секретарем і два роки продеканом економічно-кооперативного факультету академії.

За 8 років роботи в Академії (працював до 1930 р.) Соломон Ізраїлевич публікує в українських та інших виданнях низку наукових праць, виступає з доповідями на наукових зібраннях і семінарах. Будучи викладачем він видає два курси своїх лекцій: "Економія промисловості" (про економічну політику в галузі промисловості) та "Міжнародна економічна політика" (про політику зовнішньої торгівлі). Крім того, з під пера науковця виходять праці про становище й розвиток української промисловості, про соціально-економічну структуру України, про соціально-економічну структуру населення СРСР, про економічні проблеми єврейського населення Підкарпатської Русі, про партійний капіталізм. Та однією з найвагоміших його праць стала "Теорія акційного підприємства". Були видані й менші: "Сучасні промислові підприємства", "Ринок праці" та інші.

У 1932 р. проф. О.Гольдельман ініціює створення при Українській Господарчій академії інституту заочного навчання, який згодом став

широко відомий під назвою - Український Технічно-господарський інститут.

Весь цей час, на чужині, Соломон Ізраїлевич не лише не забував й не цурався свого етнічного походження, а й, починаючи з 1930 р., активно включається в громадське й культурне життя єврейської громади Праги зокрема та Чесько-Словацької Республіки взагалі, а особливо - в сіоністичному русі. Він обїздив десятки міст ЧСР з доповідями на ідеологічні теми. Прагнучи поглибити національну свідомість єврейського населення, особливо молоді, проф. С.Гольдельман організує в 1933 р. у Празі Сіоністичний народний університет. При ньому було відкрито й заочне навчання для євреїв, які мешкали поза чеською столицею. Цей заклад проіснував лише три роки. За цей час в університеті навчалось понад 200 постійних слухачів, працювало близько 30 лекторів, які викладали 18 курсів. При університеті було налагоджено й видавничу справу - було видано понад 20 книг (усі німецькою мовою). Лекції викладачів закладу друкувалися тисячними накладами й поширювалися не лише в Чехо-Словаччині, але й в інших країнах, особливо в США та Палестині.

Великий успіх мала видана в цей час німецькомовна монографія С.Гольдельмана "Lost der Kommunismus die Juden frage ?" ("Чи розв'язує комунізм єврейське питання?"), що була присвячена єврейському питанню в СРСР. Книга стала своєрідним довідником та засобом у

боротьбі з комуністичною пропагандою серед єврейського населення Центральної і Східної Європи.

В цей час ним було написано низку праць теоретичного спрямування, серед яких такі як "Ідеологія трудової Палестини" та "Ідеологія соціалістичного сіонізму" та інші. Проте однією з найважливіших його тогочасних робіт було соціологічне дослідження закономірностей розвитку соціально-економічної структури єврейського народу в діаспорі (закономірності існування екстериторіального народу). Як зазначає журнал української визвольної думки в Америці "Вільна Україна" в присвяченій Соломону Ізраїлевичу статті, що лягла в основу нашої публікації, "в жидівській* соціології проф. С.Гольдельман установив закономірності діяспорної економіки, що слід уважати його оригінальним відкриттям".

Між тим 1939 р. Прагу було окуповано німецькими військами і в серпні того ж року Соломон Ізраїлевич з дружиною Маріам Афонівною змушений був виїхати до Палестини. Речі, які родина туди переслала до адресата не потрапили (бібліотека, наукова картотека, архів з виписками та рукописи вченого були перехоплені нацистами в Італії).

В Палестині Гольдельмани оселилися в Єрусалимі, а Соломон Ізраїлевич відновив свою науково-педагогічну діяльність. Він заново організував Інститут сіоністичної освіти і при ньому видавництво книг. Кілька років Інститут видавав курси в галузі сіоністичної ідеології, а з часу утворення держави Ізраїль - в галузі ізраїльського державного права (державознавство). На початку 60-х років ХХ ст. в Інституті, що працював за заочною методикою, навчалося близько 1300 студентів. В ті роки в різних журналах на багатьох мовах ним було видано низку

наукових праць, серед яких зокрема слід назвати такі як "Єврейське населення СРСР" та "Переслідування євреїв в СРСР" та інші.

С.І.Гольдельман до кінця життя не поривав зв'язків з українським демократично-соціалістичним рухом діаспори, часто зустрічався з його діячами, що, як і він, змушені були залишити Україну, проте ніколи не покидали її в своєму серці.

1. *Гольденвейзеръ А. А. Изъ Киевскихъ воспоминаній (1917-1921 гг.) // Архивъ русской революціи. - Т. VI. - Берлинъ, 1922. - С. 214.*

2. *Довгаль С. 75-ті роковини професора Соломона Гольдельмана // Вільна Україна (Детройт). - 1961. - Ч.29. - С. 75-79.*

3. *Дорошенко Д. Історія України, 1917-1923. - Т. I. Доба Центральної Ради. - К., 2002. - С. 102, 128, 197.*

4. *Goldelman S. Letters of Jewish Social-Democrat // Vorwärts (Vienna). - 1921. - S. 8-10.*

5. *Goldelman S. Jews and Ukrainians // Material Concerning Ukrainian-Jewish Relations during the Years of the Revolution (1917-1921). - Munich, 1956. - P. 22-24.*

6. *Ereignisse in der Ukraine 1914-1922 deren Bedeutung und historische Hintergründe. - В. I. - Philadelphia , 1966. - S 274-278.*